

מתן

על הפסח

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

איוב י"א

הלימוד מוקדש לע"נ הורי היקרים:

אבי מורי דוב בר בן שרה יוכבד ושמואל זאב אהרונסון ז"ל שנלקח לב"ע בל"ג בעומר תשנ"ו
ולאמי מורתי אַזְמִי הדסה אהרונסון בת יוסף דב ורבקה רחל אימבר ע"ה שנלקחה לב"ע בט' באב תשס"ב
אוהבים חנה וחיים נוימן.

"וַיַּעַן, צֹפֵר הַנְּעֻמָּתִי וַיֹּאמֶר..." (יא, א)

בנסותו להבין את דרכי הא-ל, איוב מעלה תהיות ושאלות קיצוניות המשייכות את הא-ל לעולם הרשע, דוגמת "הֲטוֹב לָךְ כִּי תַעֲשֶׂק כִּי תִמְאֵס, יִגִּיעַ כְּפִיָּה, וְעַל עֲצַת רְשָׁעִים הוֹפְעֶת" (י, ג). התמונה הכללית העולה מדבריו היא תמונה שאין בה חוק וסדר אלא הנהגה שרירותית ותקיפה "הַמַּעֲתִיק הָרִים וְלֹא יָדְעוּ אֲנָשׁר הַפֶּכֶם בְּאֶפֶס. הַמְרַגֵּז אֶרֶץ מִמְקוֹמָה וְעַמּוּדֶיהָ יִתְפַּלְצוּן." (ט, ה-ו). עם זאת, איוב לא אומר נואש. הוא מחפש תשובות להבנת עולמו של הא-ל ושואף להבין מחדש מהם 'חוקי המשחק' שעל פיהם העולם מתנהל.

בפנותו לאיוב, צופר טוען שאיוב לא יוכל להבין את הנהגת האל בעולמו, זאת משום שהבנה זו שייכת לחכמה הנעלמת מבני אנוש. צופר טוען כי הדברים הנראים שרירותיים, הם למעשה סדרים שבני אדם אינם מסוגלים לרדת לעומקם. דבריו של צופר מורכבים משלושה חלקים מרכזיים:

חלק א': פתיחה ותוכחה (יא, א-ד)

חלק ב': תעלומות החכמה (יא, ה-ט)

חלק ג': יישומי החכמה הנעלמת (יא, י-כ)

הסבל מעיד על חטא (יא, י-יב)

התשובה מובילה להפסקת הסבל (יא, יג-כ)

היחידה המעומדת מופיעה בתרשים המצורף.

חלק א': פתיחה ותוכחה (יא, א-ד)

1. הפתיחה נושאת אופי רגשי ומכוונת כל כולה כלפי התרסת איוב ביחידה הקודמת. מאיזו בחינה דבריו של צופר קשים משל אליפז ובלדד?

ניהול: ד"ר נאוה כהן • ריכוז: אילנה חדד

דפי הלימוד מבוססים על חוברת ללימוד ספר איוב בהוצאת אולפנת עופרה (2000).
כתיבה: חיה מיכאלי, ד"ר נאוה כהן, איריס הישראלי. יעוץ אקדמי: ד"ר ישראל רוזנסון

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים • טל': 02-5944555

מתן ומתן

מכון תורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רעננערט
The Sadie Rennett Women's Institute for Torah Studies

חלק ב': תעלומות החכמה (טז, ה-ט)

2. בחלק זה צופר מציג את עיקרי השקפתו בדבר תעלומות החכמה. צופר פונה לאיוב ומכריז כי דרך ה' נעלמת ממנו, ורק הא-ל יכול למסור תעלומות חכמה. הוא 'מאחל' לאיוב כי ה' יתגלה אליו ויגלה לו נסתרות "ואוּלַם מִי יִתֵּן אֶ-לוֹהַּ דְבַר וַיִּפְתַּח שְׁפָתָיו עִמָּו. וַיִּגְדַּל לָהּ תַעֲלָמוֹת חֲכָמָה כִּי כְפָלִים לְתוֹשֵׁיָהּ. וְדַע כִּי יֵשֶׁה לָהּ אֶ-לוֹהַּ מַעֲוֹנָה" (יא, ה-ו). מה לדעת צופר איוב יבין כשה' יתגלה אליו?

3. כפי שניתן לראות בטבלה הבאה, צופר משתמש בדבריו של איוב כנגדו. כמו איוב, אף הוא מדגיש את הפער העצום שבין הא-ל לאדם. במה שונים דבריו ומסריו של צופר מאלו של איוב?

איוב	צופר
"נִטָּה שְׁמַיִם לְבִדּוֹ" (ט, ח)	"גִּבְהֵי שְׁמַיִם מַה תִּפְעַל" (יא, ח)
"הַפְּרִיזֵי אֶרֶץ מִמְּקוֹמָהּ" (ט, ו)	"אֶרְכָּה מֵאֶרֶץ מִדְּבָר וּרְחֵבָה, מִנֵּי יָם" (יא, ט)
"הֵן יַעֲבֹר עָלַי וְלֹא אֶרְאֶה, וַיִּחַלֵּף, וְלֹא אֲבִין לוֹ" (ט, יא)	"אִם יִחַלֵּף וַיִּסְגֶּיהָ, וַיִּקְהֵל, וּמִי יִשִּׁיבֶנּוּ" (יא, י)

חלק ג': ייסווי החכמה הנצלוט

4. בחלק האחרון עוסק צופר בביטויים הנראים לעין של החכמה הנעלמת. לטענתו, הא-ל מכיר ויודע מי הם אנשי הרשע וחורף את דינם, כביכול, אפילו מבלי להתבונן "כִּי הוּא יָדַע מִתֵּי שָׁא, וַיִּרְא אֶן וְלֹא יִתְבּוֹנֵן" (יא, יא). מדבריו של צופר עולה שוודאות מוחלטת זו עשויה לעבור גם לאדם. הרואה את חברו סובל יכול לדעת כי רשע לפניו, שכן גורלו מעיד עליו. לצופר ברורים לחלוטין 'כללי הנהגת הא-ל', וברור לו שאם איוב סובל משמע איוב חטא.

- א. צופר דבק בדרך הניסוח שאיוב הרבה להשתמש בה ביחידה הקודמת: משפטי תנאי 'אם...אז'. במה שונה השימוש שעושה צופר בתבנית משפטי התנאי לשימוש שעושה בה איוב בפרק י?
- ב. ברצותו להדגיש את ריקנותו של האדם צופר משתמש במטפורה רבת עצמה "וְאִישׁ נְבוֹב וְלֵבָב, וְעִיר פֶּרְא אָדָם יִגְלֵד" (יא, יב). האדם מושווה לעצם חלול ולחיה - עיר פרא. את פסוק יב אפשר לפרש בשני אופנים שונים. עיינו בפרשנים המצורפים ובדקו האם לדעתם הפסוק הוא המשכו של תיאור הרשע או תחילתה של הפסקה הבאה שבה מציע צופר לאיוב לחזור בתשובה.
- רש"י:** ואיש נבוב - חלול בלא לב אשר לא הבין דרכו. ילבב - יקנה לו לב לשוב לבוראו ולפשפש במעשיו או אדם אשר היה כעיר פרא לימוד מדבר קל בלא דעת. אדם יולד - ילמד עצמו להיות אדם חדש כסדר בני אדם ויכוין דרכו.
- מצודת דוד:** ואיש נבוב - כי גם הסכל הריק מחכמה עם כי עשה העמל מחסרון הדעת עכ"ז ענש יענש כי ראוי לאיש נבוב וריק מחכמה לקנות לב להשתדל בחכמה להשכיל דרכי ה' כי כל אדם כאשר יולד הוא כעיר פרא מבלי חכמה וכאשר יכין לבו הנה ישכיל וכ"כ ראוי לכל איש נבוב להכין לבו להרגיל בחכמה.
- ג. בפסוקים יג-כ צופר נאמן לעיקרון שהוא התווה לעיל, אך מנסחו על דרך החיוב. מהם השלבים שאותם צריך לעבור איוב על מנת לשוב בתשובה?
- ד. מדוע לדעתכם צופר מסיים את דבריו בקללה לרשעים?

הרהרה:

"רעי איוב" י' הופמן, **שלמות פגומה ספר איוב ורקעו**, עמ' 146-151.

ככל שמתברר שהרעים הם אנטייתזה לאיוב, וככל שאנו מיטיבים לעמוד על דמותו, כן גדלות הציפיות להכיר את רעיו. באיזו מידה הן מתממשות?

פרט אישי אחד מובא בכמה מקומות בספר, והוא נוגע לשלושת הרעים: הם מוצגים כזקנים, מבוגרים מאיוב. איוב מרמז על כך בשאלו באירוניה "בישישים חכמה ואורך ימים תבונה?" (יב, יב); אליפז חוזר ואומר "גם שב גם ישיש בנו כביר מאביך ימים" (טו, י) ורק אליהו אולי צעיר ממנו, שהרי הוא אומר "צעיר אני לימים ואתם ישישים... (לב, ו). וכיוון שאליפז הוא שפתח בדברים, מותר להניח שבכך נרמז שהוא המבוגר מכולם.

מעבר לרמזים על גילם ספק אם מצטיירת מן הכתובים אישיותם של בלדד וצופר, לבד מן הסטריאוטיפ של מאמינים מן השורה המקבלים את המוסכמות הדתיות בדבר צדקתו הבלתי מעורערת של הא-ל. מן הכתוב עולה בבירור שהאופי הכללי של נאומי בלדד וצופר אינו משקף עיצוב דמויות כל עיקר. הם מוצגים אפוא במעמד של דמויות משנה, אשר יותר משהן משמשות "לדובר את הגיבור הרי הן תורמות להבהרת הסיטואציה בשמשן לה כרקע" (סימון).

לא כן דמותו של אליפז. כאן עוצבה דמות ראשית מוגדרת הממלאת מן הבחינה האמנותית ומן הבחינה הרעיונית את האנטייתזה הברורה ביותר לאיוב.

לנאומו הראשון של אליפז יש מעמד אסטרגי מיוחד בספר משום שהוא מפגיש אותנו לראשונה עם רעי איוב שהוזכרו בסוף פרק ב. את המעמד הזה מעצימות הציפיות שנתעוררו למקרא תגובתם הנרגשת של הרעים על אסונו של איוב ("וישאו קולם ויבכו" ב, יב-יג), המלווה בשתיקה מנומקת ומוצדקת יפה לנוכח הנסיבות ("ואין דבר אליו דבר כי ראו כי גדל הכאב מאד" ב, יג) הציפייה לדברי הרע הראשון גוברת לנוכח קללת איוב את יומו בפרק ג, מי שקודם לכן שתק מתוך הבנה עמוקה לדלותן של מלים בנסיבות כאלה - מה יאמר עתה?

ואכן מן הפתיחה המהוססת של אליפז מצטייר אדם רגיש וכן, המגשש קודם שהוא מנסה לפלס את דרכו אל לבו של איוב המיוסר. לפיכך יש נטייה לשפוט לכף זכות גם את האופי הדו-משמעי של דבריו...

העיצוב המדורג והמתוחכם של דמות אליפז כאנטייתזה, לא כרקע בלבד, לדמות איוב, הוא חריגה מן המקובל בסיפור המקראי - להציג גיבור ראשי אחד - ולעומתו דמויות משנה חיוורות. אמנם ברוח שאיוב הוא הדמות הראשית בספר, אך אין זה מצדיק להגדיר את אליפז דמות משנית בלבד, נכון יותר לראות בו אחד משני קטבים, ואיוב הוא הקוטב החשוב. סביב הצירים הללו יש שתי דמויות משנה - צופר ובלדד. המחבר שרצה להדגיש את המסר של הספר טשטש את זהותם של האחרונים. הוא עשה זאת על ידי ששם בפי דמויות המשנה הללו דברים החוזרים על עצמם, שאין בהם לעצב דמות, דרך זו אף הולמת קטלוג שעניינו הבטים שונים של בעיית הגמול.

"ויען צפר הנעמתי ויאמר..."

יחידה ז - פרקים י"א

חלק א

1

פתיחה ותוכחה

"הרב דברים לא יענה"

- א ויען צפר הנעמתי ויאמר :
ב הרב דברים לא יענה ואם-איש שפתים יצדק :
ג בדין מתים יחרישו ותלעג ואין מכלם :
ד ותאמר זך לקחי ובר הייתי בעיניך :

חלק ב

2

תעלומות חכמה

"ויגד לך תעלומות חכמה"

- ה ואולם מי-יתן אלוה דבר ויפתח שפתיו עמד :
ו ויגד-לך תעלומות חכמה כי-כפלים לתושיה ודע כי-ישה
לך אלוה מעונך :
ז החקר אלוה תמצא אם עד-תכלית שדי תמצא :
ח גבהי שמים מה-תפעל עמקה משאול מה-תדע :
ט ארקה מארץ מדה ורחבה מני-ים :

חלק ב - יישומי החכמה הנעלמת

3

הסבל מעיד על חטא

"ואיש נבוב ילכב"

- י אם-יחלף ויסקיר וינהיל ומי ישיבנו :
יא כי-הוא ידע מתי-שוא וירא-און ולא יתבונן :
יב ואיש נבוב ילכב ועיר פרא אדם יולד :

4

התשובה מובילה להפסקת הסבל

"אם אתה הכינות לברך"

- יג אם-אתה הכינות לבן ופרשת אליו כפך :
יד אם-אנו בידך הרחיקהו ואל-תשכן באהלך עולה :
טו כי-אז תשא פניך ממום והיית מצק ולא תירא :
טז כי-אתה עמל תשכח כמים עברו תזכר :
יז ומצהרים יקום חלד תעפה כבקר תהיה :
יח ובטחת כי-יש תקנה וחפרת לבטח תשכב :
יט ורבעת ואין מחריד וחלו פניך רבים :
כ ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם
מפח-נפש :